

GENEZA STAROTESTAMENTALNEJ BIOGRAFII CHRYSTUSA

Teksty biblijne przekazujące nam dane dotyczące kształtowania się mesjanizmu w ogóle znajdują się przede wszystkim w Pięcioksięgu. Są nimi: Protoewangelia (Rdz 3, 15), błogosławieństwo Seta (Rdz 4, 25), błogosławieństwo Sema (Rdz 9, 26), błogosławieństwo Abrahama (Rdz 12, 2—3), przyznanie z Abrahamem (Rdz 15, 1—7), błogosławieństwo Izaaka (Rdz 26, 4), wreszcie błogosławieństwo Judy (49, 1—33), z którym wiąże się bezpośrednio prorocтво Balaama (Lb 24, 15—19).

Teksty mesjańskie Pięcioksięgu wykazują jednak wyraźne podobieństwo z tym, co znajdujemy w 2 Sm 7, 1—29, czyli z proroctwem Natana, odnoszącym się do Dawidowej dynastii.

Najnowsza krytyka dopatruje się w tych tekstach wspólnoty literackiej¹. I tak Protoewangelia Rdz 3,15 zaliczana jest do tradycji jahwistycznej (J)². Do tej samej tradycji zaliczane są również i inne teksty o charakterze mesjańskim, znajdujące się w Pięcioksięgu. Są nimi Rdz 9, 26—27; 12, 1—3; 13, 15—17; 22, 15—18; 26, 2—5; 24; 28, 13 15³.

Błogosławieństwo Jakuba Rdz 49, 1—33 uważane jest przez wielu krytyków za tradycję „J” ze względu na pochwałę Judy. Wprawdzie znajdujemy w perykopie wyrażenie „Izrael” na określenie Jakuba, ale to znów trudno pogodzić z wyrażeniem Jakub i El. Najprawdopodobniej jednak jest to tradycja specjalna nie należąca ani do „J”, ani do „E”, ani do „P”.

Czas powstania tradycji „J” ustalony został przez krytykę. Przypada on na okres rozwoju powstałego królestwa izraelskiego. W tym okresie teksty mesjańskie księgi Rodzaju i prorocтво Balaama podane w księdze Liczb otrzymałyby zasadniczo dzisiejszą formę. Gdy zaś chodzi o poemat Rdz 49, 1—33, chociaż trudno go zaliczyć do zasadniczych bloków tradycji Pięcioksięgu, nie ma jednak wątpliwości, że nie został on wygłoszony przez Jakuba w obecnej formie⁴. Wprawdzie utwór ten ma wiele cech starożytności, jak brak wzmianki o przywilejach kapłańskich, brak aluzji co do podziału pokoleń na dwa królestwa, to jednak mocne podkreślenie faktu wyniesienia Judy i jego pokolenia wskazuje, że również redakcja tego poematu została dokonana w czasach Dawida lub Salomona⁵.

¹ Por. H. Cazelles, *La Torah ou Pentateuque*. W: *Introduction à la Bible*, Paris 1959, t. I, s. 351—352.

² H. Cazelles, op. cit., s. 351 n.

³ A. Clamer, *Genèse*, Paris 1953. (Bible de Pirot-Clamer 1,1).

⁴ J. M. Lagrange, RB 1898, 539.

⁵ Por. Ks. S. Łach, *Księga Rodzaju*, Pismo św. S. Testamentu, T. I, cz. I, Poznań 1962, s. 536.

Ustalenie daty zredagowania prorocstwa 2 Sm 7, 1—29 nastęrcza również wiele trudności i stąd różnorodne zapatrywania w tym względzie. Według R. Pfeiffera⁶, który zresztą uzależniony jest w tym względzie od H. Gressmanna, jest to utwór powstały później, niż Ps 88 (89), najprawdopodobniej w końcu IV w. przed Chr. Morgenstern uważa, że idee zawarte w prorocstwie pochodzą z lat 520—516 z czasów krystalizowania się nacjonalizmu⁷. Tymczasem według Westphala przynajmniej ww. 12, 14 i 19 suponują czasy Dawida, inne natomiast należą do tradycji deuteronomistycznej (w. 6). Przeciwko tym zapatrywaniom wysuwa się zasadniczą trudność: wypowiedź znajdująca się w 2 Sm 23, 1—7, która na pewno jest z czasów Dawidowych, nie może być zrozumiała bez tego, co znajdujemy w 2 Sm 7. Niektórzy również krytycy stwierdzają, że styl i język prorocstwa mają na sobie cechy czasów Dawidowych⁸. Przyjmując za większością uczonych istnienie bloków tradycji na podobieństwo Pięcioksięgu również i w księgach Samuela stwierdzamy, że prorocstwo Natana należy do tradycji najstarszej, czyli „J”⁹.

Podstawę porównania wypowiedzi mesjańskich Pięcioksięgu z prorocstwem Natana stanowi zwłaszcza ich treść. Tekst prorocstwa 2 Sm 7, 1—29 w tłumaczeniu polskim jest następujący (pomijam te szczegóły, które są doń wprowadzeniem, oraz jego część drugą, czyli wypowiedź Dawida):

w. 11. Od tego czasu, kiedy ustanowiłem sędziów nad ludem moim izraelskim, kiedy obdarzyłem cię pokojem ze wszystkimi wrogami, Jahwe zapowiedział, że zbuduje ci (Jahwe) dom. 12. Kiedy wypełnią się dni twoje i położysz się obok ojców swych, wtedy wywyższę po tobie potomka twego, który wyjdzie z twych wnętrzności i umocnię jego królestwo. 13. On zbuduje dom imieniowi memu, ja zaś utrwale tron jego królestwa na wieki. 14. Ja będę mu ojcem, a on mi będzie synem, a skoro zawini, będę go karcił łaskawie karami synów ludzkich. 15. Lecz nie cofnę od niego mojej łaskawości, jak ją cofnąłem od Saula, którego opuściłem przed twoim obliczem. 16. Przed moim obliczem dom twój i królestwo twoje będzie trwać na wieki. Na wieki będzie stolica twoja.

W tekście tej wypowiedzi — jak słusznie zauważa C. Schedl¹⁰ należy wziąć pod uwagę trzy terminy: *bajit*, *zera'*, *'olam*, oraz zdanie 14: „Ja mu będę ojcem, a on mi będzie synem”.

Wyraz *bajit* nie oznacza tylko domu mieszkalnego, ale obrazowo określa rodzinę, tj. rodziców wraz z dziećmi i służbą¹¹ (por. Rdz 7, 1; 12, 7; 35, 2; Joz 7, 14; por. też Wj 2, 1; 1 Krl 12, 16; 13, 2 i in).

Drugie pojęcie *zera'* występuje w znaczeniu analogicznym do określenia

⁶ *Introduction to the Old Testament*, New York 1948², s. 373.

⁷ Podaję za G. Bressan, *Samuele* (La sacra Bibbia — Garofalo). Torino 1953, s. 544.

⁸ Por. E. König, *Die messianischen Weissagungen*, Stuttgart 1923, 139. Por. też: G. Cooke, *The Israelite King as Son of God*, ZAW, 73 (1961) 203—204.

⁹ Por. G. Bressan, op. cit., s. 543—545; O. Eissfeldt, *Einleitung in das Alte Testament*, Tübingen 1956², s. 324, 327, 331.

¹⁰ *Geschichte des Alten Testaments*, Wien 1959, t. III, s. 220 nn.

¹¹ Por. G. Lisowsky, *Konkordanz zum hebräischen Alten Testamente*, Stuttgart 1958, s. 213—228.

bajit. Zera' określa poszczególne dziecię (por. Rdz 4, 25; 1 Sm 1, 11) oraz rozumiane jest w znaczeniu kolektywnym, gdy chodzi o jakieś następstwo (Rdz 3, 15; 12, 7; 13, 15). Pojęcie to może określać pochodzenie rodzinne (Ezdr 2, 37), a zwłaszcza dynastię królewską (2 Krl 11, 1)¹².

Wyrażenie *ad 'olam* tłumaczy na język polski słowem *na zawsze* lub *na wieki*. Podczas gdy w języku polskim wyrażenie to suponuje przeciwstawianie jakiemuś ujęciu czasowemu, to w języku hebrajskim należy rozumieć to słowo właśnie jako określenie czasu. Słowo hebrajskie wskazuje tak na czas przeszły, którego granicy początkowej nie można sprecyzować, jak i na czas przyszły, któremu również trudno naznaczyć jakiś koniec. Co rozumiał przez to słowo Dawid, wynika z przeciwstawienia go z Saulem. Saulowi zostało odebrane panowanie. Z nim będzie inaczej. Dawid przez swych potomków będzie w posiadaniu tronu *ad 'olam*, tj. przez czas, który ze względu na długotrwałość trudno bliżej określić.

Ważną wreszcie dla zrozumienia całości proroctwa jest wypowiedź o synostwie Bożym (w. 14). Zdanie to nie jest czymś zaskakującym w naszym układzie. To, że Dawid uważał Boga za ojca wynika choćby z imienia, jakie nadał on jednemu ze swych synów (*Abšalom* = ojciec — dom, mój Bóg — jest pokojem). Jahwe uważany był przez Izraelitów za ojca. Wszak on był przez Boga uformowany, umiłowany, kierowany (por. Pp 32, 6; Iz 43, 6; 63, 16; 64, 9). Jeżeli jednak weźmie się pod uwagę kontekst proroctwa oraz możliwość jakichś wpływów na podkreślenie idei synostwa, to zdanie nasze nabiera szczególnego waloru. Wszak w Egipcie wierzono, że król spłodzony jest przez boga. Przedstawiają to obrazy ze świątyni Luxor oraz znajdujące się na nich napisy¹³. W Babilonii i Asyrii nie znajdujemy świadectwa wprost na to, że król pochodzi bezpośrednio od boga. Bóg, czy bogowie czuwają jednak nad rozwijającym się synem królewskim w łonie matki, a po narodzeniu syn królewski odżywia się mlekiem bogini¹⁴. Tego rodzaju idee są zasadniczo różne od wiary Izraelitów. Jahwe bowiem jest Bogiem jedynym, stąd też takie ujęcie, jakie mają Egipcjanie czy Babilończycy, jest nie do przyjęcia. Idea w ujęciu biblijnym jest jeszcze najbliższa zapatrywaniom ludów kananejskich. Tu nie ma mowy o jakiejś inkarnacji boga ani król nie odbiera czci boskiej. Królowie kananejscy byli raczej przedstawicielami panującego El¹⁵.

Podanie tych niezbędnych wyjaśnień daje możność stwierdzenia, że proroctwo Natana jest przepowiednią mesjańską. W tekście nie chodzi bowiem o samego Salomona, gdyż w w. 13 i 16 czytamy o trwałości domu (*bajit*). Tekst zakłada, że tron Dawida będzie wieczny, tj. trwać będzie przez jakiś czas specjalnie długi (*ad 'olam*). Nie można jednak powiedzieć tego o Salomonie. Sam też Dawid w dziękczynieniu w w. 19 wskazuje, że nie

¹² Por. G. Lisowsky, op. cit., s. 456—458; L. Köhler — W. Baumgartner, *Lexicon in Veteris Testamenti libros*, Leiden 1958, s. 267—268.

¹³ Por. ANET, 369—371, oraz ANEP, 143, G. Cooke, l. c., s. 202—225.

¹⁴ Por. R. Labat, *Le caractère religieux de la royauté Assyro-Babylonnienne*, Paris 1939, s. 53—96.

¹⁵ Por. C. Schedl, op. cit., s. 221—222.

rozumie proroctwa w znaczeniu zacieśniającym go do swego bezpośredniego następcy.

Mesjańskości proroctwa dowodzi również ps. 88 (89), w którym natchniony poeta przytacza *in extenso* proroctwo Natana i rozumie je w sensie kolektywnym — odnosząc je do całej dynastii Dawida.

To, że do dynastii Dawidowej wliczyć należy również Chrystusa, wynika z jednej strony stąd, że Mesjasz rzeczywiście pochodził z rodu Dawidowego, z drugiej strony — nikt nie został wyłączony z pokolenia Dawidowego. Tak też rozumie tekst proroctwa cały szereg tekstów Nowego Testamentu. Można więc przyjąć, że proroctwo jest mesjańskie w sensie literalnym¹⁶.

Łącząc proroctwo Natana z poprzednimi proroctwami stwierdzamy naprzód, że czas jego redakcji pokrywa się z czasem ustabilizowania się bloku tradycji „J”, do której zaliczamy proroctwa mesjańskie znane z Pięcioksięgu. Nawiązując zaś do wyników badań uczonych o literackiej konstrukcji ksiąg Samuela, możemy wysunąć przypuszczenie, że istnieje jakaś współzależność w ich zredagowaniu. Możliwe, że jest to nawet dzieło jakiegoś jednego Jahwisty, żyjącego w czasach Dawida lub Salomona.

Użycie podobnych wyrażen w proroctwach Pc, takich jak *bajit* (por. Rdz 12, 1; 15, 1), *zera*^c (por. Rdz 4, 25; 9, 9; 12, 7; 15, 18; 15, 3; 26, 3; 26, 4, 26, 24), *’olam* (Rdz 9, 12; 9, 49, 26) zdaje się wskazywać na słuszność powyższego przypuszczenia.

Przed wszystkim jednak we wszystkich tych proroctwach znajdujemy wspólną ideę królowania. Zawiera ją Rdz 3, 15, gdyż według tej zapowiedzi jeden z potomków niewiasty zetrze głowę węża. Sem, kontynuujący linię Setytów, będzie panował nad potomstwem Chama (Rdz 9, 26 n), Abraham w swym potomstwie będzie źródłem błogosławieństwa dla wszystkich narodów, ale błogosławieństwo przeniesione na syna Izaaka daje zarazem wyższość nad innymi narodami (Rdz 26, 4), Jakub zostaje wybrany przez Jahwe wbrew starszeństwu Ezawa, który znów musi uznać stanowisko przodujące swego młodszego brata (Rdz 28, 12 nn). Mimo że spośród synów Jakubowych ulubieńcem ojca jest Józef, to jednak Juda otrzymuje berło, które od niego odjęte nie będzie (Rdz 49, 8—12). Podobnie też w proroctwie Balaama podkreślone zostało to, że „wzajdzie gwiazda z Jakuba i wstanie berło z Izraela” (Lb 24, 17).

Tak więc wydaje się najbardziej słuszne, by omawiając mesjańskie proroctwa Pięcioksięgu brać pod uwagę proroctwo Natana z 2 Sm 7, 1—29, gdyż oddzielne ich traktowanie jest niewystarczające.

¹⁶ Por. P. F. Ceuppens, *De prophetiis messianicis in antiquo Testamento*, Roma 1935, s. 116—129.

GENÈSE DE LA BIOGRAPHIE DU CHRIST DANS L'ANCIEN TESTAMENT

Les textes messianiques du Pentateuque (Gen. 3, 15; 9, 26; 15, 1—7; 26, 4; 49, 1—33; Num. 24, 15—19) présentent une ressemblance avec la prophétie de Nathan concernant la dynastie de David (2 Sam. 7, 1—29).

Ils constituent, tout d'abord, une espèce d'un même genre littéraire appartenant au même bloc de la tradition jahviste. L'époque où la prophétie de Nathan fut rédigée est donc identique avec l'époque de la stabilisation de ce bloc. Nous pouvons donc supposer une dépendance réciproque dans leur rédaction. Il est même possible qu'ils appartiennent à un même jahviste, vivant au temps de David ou de Salomon.

La teneur de ces prophéties sert aussi de fondement à la comparaison. Surtout les termes *bajit*, *zera'* et *ad 'olam* qui se rencontrent dans cette prophétie ont des termes analogues dans les prophéties du Pentateuque.

Nous trouvons dans toutes ces prophéties une idée commune, celle du règne. Elle se trouve dans Gen. 3, 15: un descendant de la femme va écraser la tête du serpent. Sem va être maître du descendant de Cham (Gen. 9, 26 s.). La bénédiction d'Abraham crée la supériorité d'Isaac sur les autres peuples (Gen. 26, 4). Esau doit reconnaître la primauté de Jacob (Gen. 28, 12 ss.). Judas reçoit le sceptre qu'on ne lui ôtera pas (Gen. 49, 8—12). La prophétie de Balaam prédit „qu'une étoile se levera de Jacob et un sceptre d'Israël" (Num. 24, 17), enfin un rejeton de David sera élevé et le trône de son règne sera confirmé à jamais (2 Sam. 7, 12—13).

Il est donc impossible de traiter les prophéties messianiques du Pentateuque séparément de la prophétie de Nathan qu'on trouve dans le 2. livre de Samuel (7, 1—29).